

Izv. prof. dr. sc. ANTE PERIŠA, Odjel za kroatistiku i Odjel za filozofiju Sveučilišta u Zadru, autor priručnika *Uvod u filozofiju jezika: priručnik za studente filozofije, kroatistike i svih filoloških smjerova*, objavljenog u izdanju Sveučilišta 2023. godine

Uvod u filozofiju jezika cjelovit je pregled problema i rješenja koja prožimaju samu srž jezika, poglavito u njegovu odnosu spram filozofskih pitanja

Izv. prof. dr. sc. Ante Periša s Odjela za filozofiju i Odjela za kroatistiku zadarskog sveučilišta, autor je priručnika *Uvod u filozofiju jezika: priručnik za studente filozofije, kroatistike i svih filoloških smjerova* objavljenog u izdanju Sveučilišta u Zadru 2023. godine.

Zašto ste se odlučili napisati i objaviti knjigu *Uvod u filozofiju jezika*?

Knjiga je zapravo prirodni produkt mogega dugogodišnjeg bavljenja tematikom filozofije jezika, najprije intenzivno u vrijeme doktorskog studija na bečkom sveučilištu, a onda još više nakon toga tijekom barem 10-ak godina održavanja nastave iz kolegija Filozofije jezika na Sveučilištu u Zadru. S obzirom na to da nisam u cjelini bio zadovoljan dostupnim (i meni poznatim) tekstovima o toj tematici na hrvatskom jeziku, poglavito još pod vidom *uvođenja* studenata u problematiku, ali i preglednosti najvažnijih sadržaja, malo po malo pripremao sam vlastite tekstove najprije za potrebe studenata i predavanja, a evo, konačno, jedan je manji, ali sadržajno zbijeni dio toga objavljen u ovoj knjizi. U *Predgovoru* sam naveo 10-ak glavnih bibliografskih jedinica i autora kojima sam se pri tom poslu ponajviše vodio, naravno, uz podrobno iščitavanje izvornih tekstova svakog filozofa kojeg sam pobliže obrađivao.

Nekoć se filozofiju smatralo sluškinjom teologije. Smatrate li Vi kao filozof i teolog da je filozofija „sluškinja teologije“?

Radi znanstvenog poštenja treba ipak napomenuti da se čak ni tada, u vrijeme nastanka te uzrečice (Petar Damijanski, 11. st.) to nije doživljavalo u onom smislu kako mi to najčešće shvaćamo, a – treba dodati – takvo se etiketiranje proširilo zapravo pod utjecajem Prosvjetiteljstva

Knjiga je zapravo prirodni produkt mogega dugogodišnjeg bavljenja tematikom filozofije jezika, najprije intenzivno u vrijeme doktorskog studija na bečkom sveučilištu, a onda još više nakon toga tijekom barem 10-ak godina održavanja nastave iz kolegija Filozofije jezika na Sveučilištu u Zadru. Kako nisam u cjelini bio zadovoljan dostupnim (i meni poznatim) tekstovima o toj tematici na hrvatskom jeziku, poglavito još pod vidom *uvođenja* studenata u problematiku, ali i preglednosti najvažnijih sadržaja, malo po malo pripremao sam vlastite tekstove najprije za potrebe studenata i predavanja, a evo, konačno, jedan je manji, ali sadržajno zbijeni dio toga objavljen u ovoj knjizi

koje u Srednjem vijeku nije vidjelo ništa drugo doli „mračno doba“ (za razliku od sebe „prosvjetli-telja“ koji onda donose „svjetlo“ u taj mrak). Ozbiljni studij srednjovjekovne filozofije odavno je odbacio takvu postavku. Dapače, i tada je u načelu vrijedilo kako je filozofija u svojem istraživanju posve slobodna.

Moglo bi se, naravno, postaviti i obratno pitanje: Komu/čemu je danas filozofija sluškinja? Ili mislite da je ona danas posve slobodna od svih utjecaja i interesa? Mogu samo spomenuti, iz vlastitog iskustva, kad sam došao raditi na Sveučilište (tada Filozofski fakultet) u Zadru (oko 2000.) i ušao u glavnu knjižnicu pretraživati police pod rubrikom „Filozofija“, većina knjiga i ukupne građe odnosila se na filozofiju Marxa, Engelsa, Lenjina i sl.

Koji su ukratko temeljni problemi *Filozofije jezika*?

Dobro pitanje, s obzirom na to da će mnogi s pravom napomenuti da se lingvistika (jezikoslovlje) prije svega i svih drugih ima baviti jezikom. Kakva onda potreba za filozofijom u tom području? To bi pitanje zavrijedilo vrlo opširan odgovor, ali ću pokušati barem sažeto reći ono najosnovnije.

Dakle, u bavljenju jezikom filozofija se zapravo možda prije svega bavi i dalje upravo ključnim filozofskim pitanjima, primjerice, u kakvom odnosi stoji jezik spram spoznaje i znanja; utječe li jezik i kako na našu sliku svijeta (i nas); što jezik znači za čovjeka (kojega inače Aristotel definira upravo kao *biće koje ima logos*), zatim pitanjima granica jezika, ali i onim „čisto“ jezičnim (lingvističkim) „težim“ problemima poput npr. „značenja“ i sl.

Kad ste već spomenuli teologiju, sjetite se, primjerice, da se u Bibliji (i ne samo u njoj, nego i kod nekih drugih starih nara-

da diljem svijeta) pripovijeda kako je i svijet nastao po „riječ“: *Bog reče: Neka bude...! I bi tako*. Štoviše, u Ivanovu evanđelju i samoga se Boga naziva „Riječ“ (*Logos*). Trebalo bi promisliti nosi li to kakvu dublju poruku... Svakako previše materijala za ovu prigodu...

U kakvom odnosu stoje jezik i spoznaja?

Pomnim istraživanjima, osobito od Humboldta naovamo, s kulminacijom u tzv. kognitivnoj lingvistici posljednjih desetljeća, moglo bi se reći da jezik daleko više utječe na našu spoznaju nego što to izgleda. Svaki jezik zapravo artikulira vlastitu sliku svijeta dotičnog naroda. Sve ljudsko mišljenje, osim posve rudimentarnih oblika, odvija se u jeziku i u njemu se artikulira. Prema tomu, i ovisi o njemu. To je rezultat do kojeg su došli svi koji su pobliže istraživali to područje. Osobito bi bilo zanimljivo pokazati kako to izgleda

U bavljenju jezikom filozofija se zapravo možda prije svega bavi i dalje upravo ključnim filozofskim pitanjima, primjerice, u kakvom odnosi stoji jezik spram spoznaje i znanja; utječe li jezik i kako na našu sliku svijeta (i nas); što jezik znači za čovjeka (kojega inače Aristotel definira upravo kao biće koje ima logos), zatim pitanjima granica jezika, ali i onim „čisto“ jezičnim (lingvističkim) „težim“ problemima poput npr. „značenja“ i sl.

da u rezultatima kognitivne lingvistike, poglavito konceptualne metafore, ali također u tzv. apsolutnoj metafori koja izgleda poput velikih paradigma iz povijesti znanosti u koje je „zatočeno“ naše mišljenje i u kojima se odvija cjelokupno također „znanstveno“ mišljenje, interpretacija i sva argumentacija, a da toga uglavnom nismo uopće svjesni.

Kako filozofija jezika pridonosi odgovoru na pitanje o biti čovjeka? Čini se da ste to spomenuli?

Spomenuo sam već Aristotelovu slavnu definiciju čovjeka kao bića koje ima *logos* (jezik, riječ, smisao, razum...). Koliko god se vraćali u prošlost, uvijek dođemo do toga da otkako postoji čovjek, istodobno postoji i jezik. Čovjek je nerazdvojev od jezika. Od početka. Ako želimo razumjeti čovjeka, svakako vrijedi poći od toga. U teoriji znanosti također se smatra da po jeziku (i onda oruđu) čovjek upravo nepremostivo odskaače od svih drugih poznatih živih bića. Uzme li se riječ *logos* u svom bogatstvu svojih značenja, možda bismo se barem malo primaknuli i tom tajnovitom biću – čovjeku.

Hrvatski filozofi, ako se ne varam, malo su se bavili filozofijom jezika?

Ne bih se posve složio. Ima u Hrvatskoj starijih i mlađih filozofa koji se znaju barem povremeno zaputiti i u problematiku filozofije jezika, a neki (su) se njome podosta i izravno bave(-ili). Padaju mi na um neka poznatija imena, ali ipak ne bih se usudio navoditi

ih jer bih sigurno neke nepravredno preskočio... S druge strane, i veliki lingvisti barem tu i tamo zađu u područje filozofije jezika, iako redovito ne eksplicitno, tako da to područje nije posve nepoznato. No, veći dio filozofa, koji se barem donekle time bave, najčešće jeziku pristupa s pozicija analitičke filozofije. A to je ipak samo jedan vid koji nipošto ne obuhvaća cjelovito problematiku jezika. U knjizi sam uvrstio i osnovne postavke s tog motrišta, ali sam svakako nastojao uključiti i druge važne pristupe fenomenu jezika.

U knjizi ste iznijeli historijat filozofije jezika do 20. stoljeća kada je filozofija jezika prihvaćena kao posebna grana filozofije?

Knjiga se može i tako čitati, kao povijesni pregled. Tako na prvi pogled i izgleda. No, ona je mnogo više od toga – pregled problema i rješenja koja prožimaju samu srž jezika, poglavito u njegovu odnosu spram filozofskih pitanja. Zgodna je okolnost što se razrada određenih pitanja često podudara s tim da se upravo

Koliko god se vraćali u prošlost, uvijek dođemo do toga da otkako postoji čovjek, istodobno postoji i jezik. Čovjek je nerazdvojev od jezika. Od početka. Ako želimo razumjeti čovjeka, svakako vrijedi poći od toga. U teoriji znanosti također se smatra da po jeziku (i onda oruđu) čovjek upravo nepremostivo odskaače od svih drugih poznatih živih bića. Uzme li se riječ *logos* u svom bogatstvu svojih značenja, možda bismo se barem malo primaknuli i tom tajnovitom biću – čovjeku

određeni pojedini filozof najviše ističe bavljenjem dotičnim problemom pa stoga može poslužiti upravo kao idealan primjer na kojem se razrađuje dotična problematika. To se u ovom slučaju upravo i dogodilo s velikom većinom izdvojenih filozofa.

Misao i djela Karla Jaspersa i Ludwiga Wittgensteina posebno Vas zanimaju. Otkud zanimanje za njih?

Povezivanje te dvojice filozofa – koji pripadaju posve različitim filozofskim strujama – već je u samom startu kod moje prijave i izrade doktorata na Sveučilištu u Beču često izazivalo „upitnike“ kod mojih kolega. No, usmjerenjem na ključno pitanje istraživanja onog primarnog bitka, onoga apsolutnoga ili „mističnoga“ (kako to naziva Wittgenstein), što nadilazi sve mogućnosti naše racionalne spoznaje i jezične artikulacije, ali što istodobno jedino daje pravi smisao i razlog našem životu, u nekoliko koraka već se dođe do određenih podudarnosti između te dvojice inače posve različitih filozofa.

Dubina, sličnost i različitost stila kojima oni pristupaju tom za svoje postojanje najvažnijem pitanju oćaraju čovjeka i s logičko-racionalne i s egzistencijalno-smyslene analize.

Jeste li još uvijek član Hegelova društva, filozofske udruge za filozofska istraživanja, kojem ste i jedan od osnivaća?

Svakako. I nakon punih 20 godina Udruga je i dalje aktivna, a dođu i nove, svježje snage koje donesu i nove ideje i novu energiju. Redovito (su-)organiziramo znanstvene skupove, predavanja, tiskanje knjiga, a pokrenut je i časopis. Predsjednik Udruge prof. dr. *emeritus* Jure Zovko nedavno je otišao u mirovinu, ali vjerujem da će odraditi još mnogo značajnih stvari svojim znanjem, energijom, iskustvom..., ali i utjecajem i poznanstvima diljem svijeta u mnogim najznačajnijim filozofskim udruženjima.

Osim filozofije jezika, predajete *Uvod u filozofiju jezika, Metaforu – filozofske aspekte*. Čini se da ste neraskidivo vezani uz jezik?

Jezik je svakako moj glavni znanstveni interes, poglavito kad ga se promatra iz spomenute filozofsko-antropološke perspektive, gdje se pokazuju još znatno dublje dimenzije čovjekove jezične sposobnosti. No, zaključno moram spomenuti i svoju „drugu ljubav“ kojom se bavim barem jednako dugo, a to su pitanja iz filozofije znanosti, poglavito iz područja kozmologije, prostora i vremena... Ali, o tomu nekom drugom prigodom.